

ADVIES REGIONALE UITVOERING

Voor: Staatssecretaris van Financiën
Van: Bestuurlijke Adviesraad Kinderopvangtoeslag
Betreft: Advies regionale uitvoering
Datum: 1 december 2021

Achtergrond

De BAK brengt in deze notitie een advies uit over versterking en versnelling van de (regionale) uitvoering van de hersteloperatie. Het advies van de BAK gaat over het volgende:

Herijking van de uitvoering, gegeven het belang van meer partnerschap en gedeelde verantwoordelijkheid in de uitvoering van de hersteloperatie in de komende tijd. De BAK formuleert een advies – indachtig de uitgangspunten die in zijn laatste ongevraagde advies zijn geformuleerd – met als doel om beweging en versnelling te krijgen in de (regionale) uitvoering. Het is de bedoeling dat betrokkenen zich bereid verklaren om langs de lijnen van het advies bij te dragen aan de versterking en versnelling van de uitvoering. Het advies heeft dus ook betekenis als middel om verandering in gang te zetten.

Voor de totstandkoming van dit advies heeft de BAK overlegd met een bestuurlijke vertegenwoordiging van de VNG. Het advies is voorgelegd aan Geerten Boogaard, hoogleraar decentrale overheden (Universiteit Leiden). Verder baseert de BAK zich op informatie van UHT en de herijkingsdagen.

Observaties over uitvoering herstel en de samenwerking tussen UHT en gemeenten

- Gemeenten worden geconfronteerd met vragen van ouders over de stroef verlopende processen bij UHT (o.a. overschrijden termijnen).
- VNG/gemeenten doen mee in de hersteloperatie, maar nieuwe regelingen maken het moeilijker hun rol in het leveren van brede hulp waar te maken. De VNG bepleit om geen nieuwe regelingen in te laten gaan zonder van de bestaande te hebben geleerd en altijd een uitvoeringstoets te doen. De VNG maakt zich zorgen over het invoeren van de nieuwe regelingen. De VNG ervaart begrip voor die zorgen, maar merkt dat het -nog- niet leidt tot aanpassingen in de besluiten die worden voorbereid.
- Gemeenten willen een stap naar voren zetten, bijvoorbeeld in de triage, maar zijn ook bang om “de aap op de schouder te krijgen”. Duidelijk moet zijn wat de gemeenten kunnen bijdragen aan de uitvoering: ten eerste “boots-on-the-ground” en ten tweede een bijdrage aan het narratief dat dit nog een tijd gaat duren, dat het een gigantische klus is.

- Er zijn grote verschillen tussen gemeenten in kennisniveau en in de mate van voortvarendheid waarmee de ondersteuning wordt opgepakt. Er is een ondersteuningsstructuur vanuit de VNG, maar gemeenten maken uiteenlopende keuzen.
- De Haagse politieke dynamiek trekt een zware wissel op het proces, probleem en oplossingen zijn gepolitiseerd. De behoefte van UHT om ook positieve zaken naar buiten te brengen, wordt verschillend geïdentificeerd: is er sprake van een te sterke behoefte om de beeldvorming te beïnvloeden, of is er een terechte wens om ook aandacht te besteden aan dingen die goed gaan, omdat dit motiverend is voor medewerkers en ook ouders die wel tevreden zijn de mogelijkheid geeft zich positief te uiten, zonder gedupeerden die nog in de kou staan, af te vallen.
- Er wordt veel tijd gestoken in overleg, maar de resultaten zijn daar nog niet naar.
- De BAK is van mening dat partijen nog te weinig “de pijn van de ander” erkennen en daar rekening mee houden.

Advies

1. Het stagneren van de hersteloperatie maakt duidelijk dat sprake is van een uitvoeringscrisis. Dat vraagt om onorthodoxe oplossingen. Daarbij past dat de uitvoering meer wordt afgeschermd voor politieke interventies en dat de uitvoering meer op afstand van de staatssecretaris moet worden georganiseerd. Op landelijk niveau zou een crisisorganisatie moeten worden ingericht, met bijvoorbeeld een regeringscommissaris, naar analogie van de Deltacommissaris. Essentieel voor zijn rol is het verbeteren van het samenspel in de driehoek UHT, parlement, VNG/gemeenten. De commissaris zou bevoegdheden en mandaat moeten krijgen om knelpunten op te lossen om het uitvoeringstraject te versnellen, in lijn met de geformuleerde opgave: herstel van vertrouwen. Deze commissaris zou langjarig betrokken moeten worden, en het boegbeeld zijn van de uitvoeringsorganisatie, ook voor ouders.
2. De BAK pleit voor een centrumgemeentebenedering in de uitvoering van de hersteloperatie. Daarbij denkt de BAK aan die gemeenten waar de meeste gedupeerden wonen, als centrumgemeente. Deze gemeenten moeten in samenspraak met de regiogemeenten een team formeren dat de uitvoering ter hand neemt. De centrumgemeente kan kennis en ondersteuning leveren aan andere gemeenten in de regio, waar de opgave minder omvangrijk en dus ook lastiger te organiseren is. Hierdoor ontstaat meer volume en slagkracht. Dit leidt ertoe dat de werklast voor UHT overzichtelijker wordt, maar belangrijker nog, dat tijdens het proces van afhandeling van herstel al begonnen kan worden met lokale ondersteuning.
3. De BAK acht het van groot belang dat in de uitvoering van de hersteloperatie sprake is van partnerschap en gedeelde verantwoordelijkheid voor de oplossing van de toeslagenaffaire tussen Rijk en gemeenten. De uitvoering van regelingen en voorzieningen vindt dan plaats op basis van medebewind. Medewerkers van UHT (met name de PZB'ers) zouden decentraal moeten gaan werken, in de centrumgemeenten. Dit sluit aan bij de beweging naar regionalisering die de hersteloperatie voornemens is in te zetten. De BAK stelde het werken met een centrumgemeente al eerder voor (november 2020) en benoemde toen ook dat het belangrijk is de ondersteuning aan getroffen ouders duidelijk te markeren ten opzichte van de reguliere werkwijze in het sociaal domein.

De BAK vindt het wenselijk te kiezen voor een aparte organisatie, die uiteraard wel op allerlei manieren vervlochten moet zijn met de gemeentelijke uitvoeringspraktijk in het sociaal domein. Uitgangspunt is dat er in een vroege fase in het proces persoonlijk contact is met de gedupeerde en dat de mogelijkheid wordt geboden om het dossier door te nemen in een driegesprek met PZB'er en gemeente (zoals ontwikkeld in succesvolle pilots UHT met ouderpanel). Daarnaast zijn gemeenten de aangewezen partij om nazorg te leveren, ook in het omgaan met de toegekende compensatie.

4. De BAK pleit voor duidelijke kaders en een heldere procesbeschrijving / stappenplan die aangeven welke professionele ruimte gemeenten hebben om maatwerk te leveren in de uitvoering. Ouders bepalen of zij ondersteuning willen van gemeenten en op welke leefgebieden. Dat vraagt in de eerste plaats om het loslaten van beperkingen voor de uitwisseling van gegevens van gedupeerde ouders. Vertrekpunt is dat de toekenning van de € 30.000 (Catshuisregeling) en andere toekenningen door UHT/CWS niet ter discussie staan. Daarnaast zijn passende regelingen, die door gemeenten op uitvoerbaarheid zijn getoetst, noodzakelijk en compensatie van gemaakte kosten door UHT (over dat laatste zijn afspraken gemaakt). De BAK vindt het essentieel dat wat extra wordt gedaan voor ouders die gedupeerde zijn van de KOT, niet wordt afgewenteld op mensen die om andere redenen ondersteuning nodig hebben van de gemeente¹. Belangrijk is daarbij de aantekening dat “doen wat nodig is” onvoldoende richting geeft en een te grote verantwoordelijkheid neerlegt bij professionals van de gemeente. Het is wenselijk dat UHT specifiekere benoemt welke extra ruimte er is om tegemoet te komen aan de ondersteuning van gedupeerde ouders. Op basis van bewezen professionaliteit zouden PZB-ers in samenspraak met gemeenten de keuzes van ouders over het compensatieproces vorm moeten geven, en daarover bindende afspraken maken met ouders.
5. UHT en gemeenten moeten afspraken maken over de wijze waarop gemeenten ondersteuning kunnen leveren aan gedupeerden die zich hebben gemeld bij UHT, maar die zijn afgewezen bij de eerste toets en niet in aanmerking komen voor compensatie door UHT, aangezien ze geen KOT-gedupeerde zijn.
6. De BAK hecht er waarde aan dat er voldoende ruimte is om te leren van ervaringen in de praktijk. Niet alleen door deze kennis te delen tussen de centrumgemeenten en UHT, maar ook door gezamenlijk aanvullende interventies te bepalen of afspraken te maken over het proces, als dat nodig/wenselijk blijkt te zijn.

¹ Als voorbeeld: als een gedupeerde snel een (ander) huis nodig heeft, mag dit niet te koste gaan van anderen die ook op schaarse sociale huurwoningen zijn aangewezen. In dit geval zou -voor de duur van de wachttijd op een sociale huurwoning- een huis in de vrije sector gehuurd kunnen worden, waarbij Toeslagen de (extra) kosten vergoedt.